

प्रकरण पाचवे

उपसंहार

प्रस्तुत शोध-निबंधात फलटण तालुक्यातील पक्षीय राजकारणाचा
अभ्यास करण्यात आला आहे. १९६२ च्या विधानसभा निवाळणुकी-
पर्यंत या तालुक्याचे राजकारण श्री. मालोजीराजे नाईक - निंबोळ-
कर यांच्या नियंत्रणाहाली होते. म्हणजेच पद्यायनि हे राजकारण
कॉग्रेसपक्षाच्या पुभावाबाली होते. संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळी-
च्या काळात मात्र महाराष्ट्रापुमाणेच फलटणमध्येही कॉग्रेस पक्षाचा पुभाव
कमी झाला होता. महाराष्ट्रात सुरु झालेत्या पंचायत राज्याच्या
प्रयोगापासून स्थानिक पातळीवरील राजकारणात बदल होत गेले.
ग्राम पंचायती, पंचायत समिती, जिल्हा पिरिषद, सहकारी संस्था,
यांच्या स्वस्मात सत्तेची विविध केंद्री निर्माण झाली. या सत्ता-
केंद्राना स्थानिक पृष्ठा-यांच्या सत्ताराजकारणात महत्त्व प्राप्त
झाले. फलटण तालुक्यातही श्रीराम सहकारी सांखर कारबाना,
ग्रामपंचायती, नगरपालीका, मार्केट कमिटी, इत्यादी सत्ताकेंद्रे
निर्माण झाली. त्यातून ही सत्ताकेंद्रे ताब्यात छेण्यासाठी वेगळे
गट निर्माण झाले. त्यामुळे पक्षान्तर्गत तसेच वेळ पडत्यास पक्षा-
बाहेर जाऊ छेण्या जाणी-या गटबाजीच्या राजकारणाचा टीका-
त्मक अभ्यास या शोधनिबंधात करण्यात आला आहे.

सारांश -

फलटणवे राजकारण : ऐतिहासिक पश्वर्भूमी, या पहिल्या पुकरणात फलटण तालुक्याच्या राजकारणाला लाभलेल्या ऐतिहासिक पाश्वर्भूमीचा आढावा घेतला आहे. स्वातंत्र्योत्तर काळात फलटण तालुक्याला मालोजीराजे नाईक - निबांळकर या संस्थानिकीचे लोक-शाहीभिमुख नेतृत्व लाभलेले होते. मुंबई राज्याच्या मंत्रीमंडळात मालोजीराजे यांचा समावेश होता. संयुक्त महाराष्ट्र चक्कांची परिणाम म्हणून १९५७ च्या विधानसभा निवळणुकीत श्री.हरिभाऊ निबांळकर हे संयुक्त महाराष्ट्र समितीचे उमेदवार म्हणून निवळून वाढे. १९६२ च्या विधानसभेत पूऱ्हा एकदा मालोजीराजे यांचा फलटण तालुक्यावरील राजकीय पुभाव पुकट झाला. पृष्ठे महाराष्ट्रात पंचायत राज्याचा प्रयोग सुरु झाला. यातूनच फलटण तालुक्यातील डॉ.भोईटे यांचे नेतृत्व १९६७ च्या विधानसभेद्वारा यशस्वी ठरले. १९६७ व १९७२ या दोन्ही विधानसभा निवळणुकीमध्ये डॉ.भोईटे यशस्वी ठरले. परंतु तोपर्यंत श्री.कदम यांचे नेतृत्व पंचायत राज्य निवळणुकातून आकार घेऊ लागले होते. १९७७ च्या विधानसभा निवळणुकीला श्री. कदम हे पुथम उमे राहिले. १९७७ च्या निवळणुकीपर्यंत फलटण तालुक्यात राजेगट, भोईटे गट व कदम गट हे सर्वजण राजकारणात आपला स्वतःचा पुभाव टिकविण्यासाठी कार्यरत असलेले दिसतात.

दुसऱ्या पुकरणामध्ये १९७७ ते १९८० या दरम्यानच्या काळात फलटण तालुक्यातील राजकारणात घडलेल्या घटनांच्या आधारे, राजकारणातील बदलांचा मागोवा घेतला आहे. १९७७ ते १९८० या काळात केंद्राप्रमाणेच राज्य, जिल्हा तसेच तालुका

पातळीवरील राजकाणातही बदल झाला. दरम्यान जनता पक्षाची विरोधी पक्षाची आषाढी सत्तेवर आली. लोकसभेत विरोधी पक्षाचे नेते म्हणून यशवंतराव चव्हाण याची निवड झाली. फलटण तालुक्यातून लोकसभेसाठी यशवंतरावांना आषाढी मिळाली, तसली तरी विधानसभेसाठी मात्र श्री. शिवाजीराजे न्हाईक - निंबाळकर याचीच जनता पक्षाच्या तिकीटावर निवड झाली. याच विधानसभा निवळणुकीसाठी डॉ.भोईटे यांना कॅग्रेस पक्षाने तिकीट दिले नाही. डॉ.भोईटे यांनी ताबडतोब कॅग्रेस पक्षाचे सभासदत्व सौडले. राजे गटाचे शिवाजीराजे यांनी या निवळणुकीसाठी जनतापक्षाचे सदस्यत्व स्वीकास्न जततापक्षाचे निवळणुक तिकीट मिळविले. श्री. कदम यांना कॅग्रेस पक्षाने तिकीट दिलेले होते, परंतु फलटण तालुक्यात कदम याची नेतृत्व या निवळणुकीसंदर्भात तरी नवीन होते. या उदयोन्मुख नेतृत्वाला विरोध करण्यासाठी भोईटे व राजे गट एकत्र आले. परिणामतः या निवळणुकीत शिवाजीराजे यशस्वी ठरले. तालुक्यातील भोईटे व राजे गटाची युती १९७९ पर्यंतच टिकली. श्रीराम सहकारी सास्पर कारखान्याच्या, चेवरमन पदाच्या निवळणुकीनंतर हे दोन्ही गट टेगवेगके झाले. १९८० च्या निवळणुका-पर्यंत सर्वत्र इंदिरा कॅग्रेसने मोर्चेबंदी केली होती. याच काळात फलटण तालुक्यातील राजेगट व भोईटे गट इंदिरा कॅग्रेसमध्ये गेले.

१९८० ते १९८५ या दरम्यानच्या काळात, फलटण तालुक्याच्या राजकारणामध्ये घडलेल्या क्रिया-प्रक्रियांचा मागोवा तिस-या प्रकरणात घेतलेला आहे. १९८० च्या लोकसभा निवळणुकामध्ये इंदिरा कॅग्रेस-पक्ष बहुमतात होता. फलटण तालुक्यातही हीच परिस्थिती होती. विधानसभा निवळणुकीत मात्र कॅग्रेस (एस) पक्षाचे उमेदवार श्री. कदम

हे यशस्वी ठरले. या विधानसभेच्या निवडणुकीकेळी राजेगट हा कदम गटाच्या बाजूने होता. त्यामुळे भोईटे गटावा विरोध निष्पुभ ठरला. श्री.कदम यांनी पंचायत समिती, ग्राम पंचायत व जिल्हा परिषद याठिकाणी तसेच इतर सहकारी संस्थांद्वारे निर्माण केलेला स्वतःचा पुभाव, भारीव कार्य याचा उपयोग त्यांना निवडणुकीतील यशासाठी झाला, हे निर्विवाद होय. नंतर फलटण तालुक्याच्या राजकारणात कदम गट हा स्पष्टपणे बलाद्य ठरत्याचे दिसते. राजे गट व भोईटे गट हळूळळू मागे पडत गेले. १९८५ च्या लोकसभा निवडणुकीमध्ये महाराष्ट्रात इंदिरा कौंग्रेस हा पक्ष यशस्वी ठरला. मात्र विधानसभेच्या निवडुकीमध्ये फलटण तालुक्यातील बळूळूर उमेदवार श्री.कदम हे यशस्वी ठरले. कदम यांच्या यशस्वीतेमागे, राजकीय पक्षावर कमी अवलंबून राहून स्वतःचे स्वतंत्र नेतृत्व पुभावी करण्याची ताकद त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वात असत्याचे दिसते. (व) त्याचपुमाणे कदम यांनी ग्रामपंचायत, पंचायत समिती इत्यादी ठिकाणी केलेत्या कायचिंहा उपयोगही त्यांना झात्याचे दिसते. (व)

- व - श्री.हरिभाऊ निवाळकर यांनी २६ जानेवारी १९८७ रोजी दिलेत्या मुलाखतीच्या आधारे.

ब - डॉ.भोईटे यांनी दिनोक २८ जानेवारी १९८७ रोजी दिलेत्या मुलाखतीच्या आधारे.

प्रकरण चारमध्ये फलटणच्या राजकारणाचा टीकात्मक अभ्यास करण्यात आला आहे. फलटण तालुक्यातील राजकारण व सातारा जिल्ह्यातील राजकारण यांच्यातील परस्पर संबंधाचे विश्लेषण केत्यानंतर स्थानिक राजकारणात श्रीराम सहकारी साखर कारणाना, मार्केट कमिटी यांचे असणारे स्थान, स्थानिक राजकारणातील गटबाजी वै स्वरूप व सत्ताकेंद्राचे महत्त्व यांचा मागोवा घेतला आहे. त्याच स्थानिक राजकारणातील पक्षीय राजकारण व त्यावर जात व वर्ग यांचा पछारा पुभाव याचाही अभ्यास केला आहे.

फलटणच्या पक्षीय राजकारणाचा अभ्यास स्थानिक पातळीवर वालेत्या राजकारणाची गतिमान तत्त्वे जाणण्यासाठी करण्यात आला. गेत्या वीस वर्षांच्या राजकारणाचा आढावा घेत असताना आपणास हे जाणवते की, स्थानिक राजकारणाचा मुख्य आधार हा गटबाजी आहे आणि पक्षीय राजकारण या गटबाजीचा आधार घेऊ पृष्ठे जाताना दिसते. तालुक्याचा राजकीय व आर्थिक विकास होत असताना नवी सत्ताकेंद्र निर्माण झाली. त्यातून तालुक्याचा विकास व सत्तासंयोगादनार्थ गटबाजी या दोन बाबींचा उद्य झाला.

फलटण मतदार संघातील पक्षीय राजकारणाच्या अभ्यासाचे निष्कर्ष धोडक्यात आलील पुमाणे सागता येतील.

१०. फलटण तालुक्यातील गटबाजीचा उद्य झाणि विकास पंचायत राज्यातून विकसीत झालेत्या सत्ताकेंद्रांच्या आधारे होताना दिसतो. त्याच्या आधारे डॉ. भोईटे यांनी या पंचायत राज्यातून विकसित झालेत्या नेतृत्वाच्या आधारेच परंपरागत संस्थानिक नेतृत्वाला यशस्वी शह दिला.

- २० फ्लटण तालुक्यातील विविध राजकीय गटांनी स्थानिक सत्ता केंद्राचा वापर स्वतःच्या गटाची सत्ता टिकवण्यासाठी, वाढ विण्यासाठी त्याचपुमाणे विरोधी गटाची सत्ता कमळवत करण्यासाठी केलेला दिसतो.
- ३० गटाचा परस्परातील विरोधां जपण्यासाठी, इतर गटांबरोबर हातमिळवणी करणे, तसेच राजकीय पक्षाचे सदस्यत्व असले तरीही पक्ष सदस्यत्वापेक्षा व्यक्तिगत किंवा गटाचा विरोध याला महत्त्व देणे, हे पुकार सातत्याने घडत्याचे दिसतात.
- ४० फ्लटणच्या राजकारणावर जिल्हा, राज्य व केंद्र येथील राजकारणाचा पुभाव दिसतो परंतु तरीही स्थानिक राजकारणात व्यक्तिगत नेतृत्व व गटाची शक्ती : : : : : निणायिक ठरताना दिसते. उदा. १९८५ च्या विधानसभेतील श्री. कदम याचे यश.
- ५० फ्लटणच्या राजकारणावर राजकीय पक्षाचा पुभाव हा स्थानिक गटराजकारणाच्या संदर्भात बघावा लागतो. गटबाजी शिवाय स्थानिक राजकारणात राजकीय पक्ष ठिकत नाहीत.
- ६० फ्लटण तालुक्यातील राजकारणात सतत सत्ताधारी गटाला शह देणारा नवीन गट किंवा नेतृत्व पुढे येताना दिसते.
- ७० फ्लटण तालुक्यातील राजकारण हे सतत जुन्या व नव्या गटांमधील संघषणचि व परस्पराच्या पुभावाचे मूल्यमापन करणारे राजकारण आहे.
- ८० फ्लटणच्या राजकारणावर, वर्गीय दृष्ट्या विचार करता, सधैन शेतकरी वर्गाच्या नेतृत्वाचे वर्चस्व दिसते. आणि जातीय दृष्ट्या

मराठी जातीच्या पृढा-याची फलटणच्या राजकाणावर पूर्ण
पकड असत्याचे दिसते.

थोडक्यात, सोमायचे झाले तर दोन ते तीन अशा तुत्यबळ
गटातील गटबाजी हा या मतदार संघातील स्थानिक राजकारणाचा
स्थायीभाव आहे.